

Еда Старова Тахир (Северна Македонија)
Институт за етнологија и антропологија
Природно-математички факултет - Скопје
Универзитет „Св. Кирил и Методиј“
е-пошта: eda@pmf.ukim.mk

КОН КНИГАТА „МЕМОРИЈА И МАНИПУЛАЦИЈА“ ОД НЕНАД МАКУЉЕВИЌ

Публикацијата „Меморија и манипулација“ на Ненад Макуљевиќ, професор по историја на уметност на Белградскиот универзитет, претставува бурно навлегување во политиките на споменици во периодот помеѓу 1989 и 2021 година во Србија. Макуљевиќ, преку детален преглед на разните споменици изградени во текот на 30 и повеќе години во Србија, правејќи важни паралели помеѓу различни периоди, го претставува генералниот однос на политичките власти, особено во современа Србија, како феномен на хиперпродукција на јавни споменици – т.н. монументоманија.

Пристапувајќи кон 30-годишниот период низ три конкретни фази, Макуљевиќ јасно укажува на еден имплицитен однос што се провлекува низ овие политички периоди и динамични промени – употребата на спомениците примарно како средства за „манипулација и изразување на политички амбиции“, додека функцијата на сеќавање е од второстепено значење. Така, почнувајќи со социјалистичкиот период, Макуљевиќ дава преглед на издигнатите споменици и на други споменички политики присутни во периодот на владеењето на Слободан Милошевиќ (1989 – 2000), во периодот на стапувањето на власт на коалицијата Демократска опозиција на Србија (2000 – 2012) и во периодот на владеењето на Српската прогресивна партија и Александар Вучиќ (2012 – 2021). Низ овие три периоди се присутни различни пристапи кон употребата на минатото во изградба на современи сфаќања и јавни наративи.

Како вовед на првиот период, годините помеѓу 1989 и 2000 година, Макуљевиќ ја претставува постојната југословенска култура на споменици – места важни за сеќавање и партиски ритуали. Главен елемент што преовладува во периодот на владеењето на Милошевиќ е растот и навлегувањето на национализмот во јавните политики, процес што исто така се одразил врз постојните споменици и места на сеќавања поврзани со социјалистичкото наследство. Во овој период се забележува широко распространета деидеологизација и дегитоизација преку активна промена на имиња на улици, избледување на првобитната идеолошка заднина на постојни споменици.

Низ трите периоди, Макуљевиќ го проследува односот кон одреден период во историјата на Србија, односно важноста и начинот на толкување на различните периоди од дадените власти. Така, во книгата се опишуваат динамиките на комеморација и толкување на Првата светска војна, култот на средниот век и воените споменици за периодот 1991 – 1999, особено улогата на Србија во дадениот период. Во првата фаза, освен јасната национализација, присутни се процеси на заборавања на

сеќавања, како и обнова, *renovatio memoriae*, во однос на поранешните југословенски власти. Големо внимание се оддава на херои – команданти, политичари, додека пак се јавува и ревизија на историски спомени – прикажано преку примерот на Дража Михајловиќ. Во овој период Маќуљевиќ исто така го нагласува владиниот пристап кон комеморацијата на војните од 1990-тите години во однос на доминантниот наратив за победа над НАТО и самовиктимизација.

Во втората фаза, Маќуљевиќ ги разгледува идеолошките промени што се одразуваат врз српскиот јавен простор по повлекувањето на Милошевиќ. Тука е нагласен доминантниот антикомунистички став и продолжувањето на националистичките процеси, како и рехабилитацијата на четништвото. Од друга страна пак, односот кон војните во 1990-тите години се променува, така што во овој период им се посветува внимание на жртвите во воените случувања, додека пак наративот за вечни жртви продолжува. Всушност, како сликовит пример за пошироките владини пристапи кон сеќавањата и комеморацијата во овој период е Централниот споменик – каде што е најсилен недостигот на јасни пораки или осудувања. Во оваа фаза Маќуљевиќ ги разгледува и политиките на споменици дарови, генерално поврзани со изрази на меѓународно пријателство и политичка пропаганда.

На крајот, Маќуљевиќ дава широк преглед на монументоманијата што ја карактеризира третата фаза. Доминантни политички процеси што тој ги идентификува во овој период се зголемувањето на автократизмот и политичката моќ во однос на спомениците. Маќуљевиќ ја забелжува директната вложеност и улога на Александар Вучиќ во пошироките споменички случувања – правејќи паралели со проектот Скопје 2014 и тогашниот премиер Никола Груевски – укажувајќи на влијанието и автократскиот пристап во одлуките поврзани со изградбата на спомениците. Овој период е окарактеризиран како олицетворение на популистичкиот кич, а Маќуљевиќ повеќепати го нагласува занемарувањето на планско и естетско уредување на јавниот простор за сметка на политички интереси. Во овој период, покрај продолжувањето на процесите на национализација и митологизирањето на српскиот среден век, се јавуваат и интензивирани одбележувања на јубилеи, псевдоисториски наративи и ревизија на минатото.

Интензивната споменичка култура низ трите децении на српското општество е феномен што е детално обработен во студијата на Маќуљевиќ. Тематиката е особено релевантна и за македонското општество во кое низ годините се случувале слични промени на политички манипулации на сеќавањето, секако со кулминација во споменичката експлозија во рамките на проектот Скопје 2014. Тоа што е забележително во ваквата археологија на српската споменичка култура е повлекувањето на одредени мотиви и наративи – особено интензивната национализација, која не запира во ниедна фаза. Оттаму, книгата претставува важен ресурс за детално навлегување во политичките наративи и интерпретации на различни историски периоди. Покрај тоа, фокусирајќи се примарно на владините политики и наративни конструкции, студијата претставува можна почетна точка за пошироко истражување на јавните перцепции кон владината самоманифестација и узурпирање на јавните

простори – процеси на кои Макулџевиќ укажува преку толкувањата на современите споменички пракси.